

Ronit Palache

Ontroerende onzin

DE JOODSE IDENTITEIT IN
HET NEDERLAND VAN NU

2016 Prometheus Amsterdam

Voor mijn grootouders, die ondanks de gruwelen
die zij doorstonden trouw zijn gebleven aan hun
jodendom

Voor mijn ouders, die mij de vrijheid gaven mijn
eigen jodendom te kiezen

En voor Ilay, aan wie mijn zusje de fakkel doorgeeft

JIDDISH

Mijn vader zong de liedjes
die zijn moeder vroeger zong
later voor mij, die ze half verstond.

Ik zing dezelfde woorden weer
heimwee fladdert in mijn keel
heimwee naar wat ik heb.

Zing voor mijn kinderen
wat ik zelf niet versta
zodat zij later, later?

Voor de rozen verwelkt zijn
drinken wij al het bloemenwater.

Verdrietige intieme taal
het spijt me dat je in dit hoofd
verschrompelde.
Het heeft je niet meer nodig
maar het mist je wel.

Judith Herzberg
Uit: *Beemdgras*, 1961

Inhoud

<i>Joden onder elkaar</i> – Woord vooraf van Abram de Swaan	13
Inleiding Ronit Palache	19
Manja Abulafia	29
Nadav Agmon	31
Marion Alhadeff	34
Alex Alvares Vega	37
Linda Andriesse	39
David Asser	41
Ambrogino Awesta	43
Rita Aziz	46
Libni Beck	49
Dennis Beckers	51
Yvette de Beer	53
Joe van den Bergh	55
Marion Blocq	57
Sauci Bosner	59
Paul Brill	62
Avigal Brilleslijper	64
Raphaella Brown	67
Linda Clewits	69
Igor Coenen	71
Matsuki Sophia van Coevorden	73
Carry Cohen Paraira	75
Eli Content	77
Ed Corver	79

Marion Dessaur-Plotske	81
Elah Dissen	83
Eljakim Dornfest	85
Yael van Drooge	87
Mirjam Durlacher	89
Davied Eliasar	91
Els Erwtteman	93
Ester Fabriek	95
Oscar Fischer	97
Daniel Fortuin	100
Rob Fransman	102
Kitty Fresco	104
Bernhard Friedmann	106
Heleen Gans	108
Johnny Garcia	110
Ellen van Gelder	113
Frank van Gelderen	115
Moshkan de Goede	118
Sheila Gogol	120
Harry Goldsteen	122
Jacques Gotlieb	124
Leo Groenteman	126
Esther Grutters	129
Amit Gur	131
Alexander Hammelburg	133
Nir Herscovitch	136
Michaël Herzberger	138
Hadassa Hirschfeld	140
Katy Huiman	142
Hannah Hulsmann	144
Sandra Jadi	146
David de Jong	148
Joop de Jong (Brilleman)	150

Aviva Keesing 152
Allon Kijl 155
Bram Klein 158
Max Klein 160
Tamara Kochman 162
Moshe Kon 165
Simon Kopinsky 167
Martin Leeda 170
Margreet de Leeuw 172
Michael de Levie 175
Soraya Levy 177
Robby Lobatto 179
Mirjam Loonstijn 181
Samuel Magid 184
Dorien Mandelbaum 187
Angelina Martin 190
Ivy Maudie-Blom 192
Marion Meijers 194
Mackie Meyer 196
Sabine Micheels 199
Michael Minco 201
Eddy Mock 204
Chelly Modijefsky 207
Galith Mol 209
Chaim Moszkowicz 211
Hans Mouwes 213
Abel Naftaniel 215
Joshua Niessen 217
Selien Pagrach 219
Daniël Plijter 221
Leo Polak 223
Anneke Pop 225
Elly Pop 227

Mendy van Praag	229
Liza Rabinovich	231
Dov Sabo	233
Frank Sanders	235
Nadja Schijveschuurder	238
Jaap Schilo	240
Maya Shamir	242
David Shemesh	245
Nitzan Shepher	247
Yaëla Sijes	249
Yuri van der Sluis	251
Sarit Sternheim	254
Merel Tamam	257
Victoria Ten	259
Sylvia Veffert	261
Els Vleeschhouwer	263
Allon van der Vliet	266
Ronith de Vries	268
Bert Vromen	271
Asjer Waterman	274
Esther Weissman-Erwteman	276
Piet Werkheim	279
Jenny Wesly	281
Eva Weyl	283
Michaja Wiener	285
David Yona	288
Tomer Zakai	291
Lilly Zeligman	293
Yael Zilverberg	295
Channah Zwaaf	297

Verklarende woordenlijst	299
Woord van dank	311

Joden onder elkaar

Woord vooraf van Abram de Swaan

Dit boek leest alsof je een schaalkje gemengde noten leegeet. Je had al lang willen ophouden, maar toe, nog een-tje, en nog een. En bij elk hapje denk je, daarvan had ik wel een hele schotel willen eten, zoals ook ieder vignet in dit boek je benieuwd maakt naar een uitgebreider portret en naar de gehele persoon. Maar uit Ronit Palache' mozaïsche mozaïek rijst gaandeweg een omvattend beeld op van het hedendaagse jodendom in Nederland.

Ronit heeft haar gespreksgenoten gevonden met een oproep in het *NIW* en door – hoe anders? – aan haar kennissen te vragen of ze nog iemand kenden (die iemand kende) die joods was. Die kennissen van kennissen waren dus direct of indirect verbonden met Ronit als spil in het netwerk. Zo heeft ze via via zo'n tweehonderd joden in Nederland ontmoet en voor het *NIW* geïnterviewd over hun 'joodse ervaringen'. Een honderdtal van die verbale pasfotootjes zijn opgenomen in deze bundel. Ronit hanteerde blijkbaar het criterium dat wie bereid was om met haar te praten voor haar rubriek als joods beschouwd kon worden en daarmee heeft ze een knellend vraagstuk rond de joodse identiteit heel praktisch opgelost. (Ik geloof niet dat ze ooit iemand geweigerd heeft.) Tezamen geven de interviews nu een veelgelaagd en veelkleurig beeld van de hedendaagse joden in dit land.

Wat zijn ze verschillend en wat hebben ze veel gemeen!

Dat is de eerste indruk die je krijgt van de honderd postzegels in de collectie-Palache. En wat is er zo bijzonder aan deze respondenten, vergeleken met andere mensen in Nederland? Voor heel veel van de gespreksgenoten is hun joodse identiteit problematisch, soms in de negatieve zin van het woord, dat ze ermee rondzeulen en er grote moeite mee hebben, maar meestal juist als een bijzondere, maar niet helemaal doorgronde verrijking van hun bestaan. De meesten ontlenen er iets goeds, iets van persoonlijke waarde aan: de verbondenheid met andere joden; het kostbaar erfgoed van duizenden jaren joodse geschiedenis en religie; de speciale band met Israël; maar ook het gapend gat van de verwerking van de Shoah*.

Die identiteit wordt als problematisch beleefd, omdat ze bijna nooit vanzelfsprekend is, zonder aarzeling of zonder tegenstelling. Je wordt weliswaar joods geboren, helemaal, twee derde of een beetje joods, maar dan ben je er nog niet klaar mee, er moet altijd nog iets van gemaakt worden, iets mee gedaan worden en vaak heb je pas tegen het eind van je leven door wat dat dan wel was.

Om te beginnen, voor vrijwel alle respondenten was die joodse herkomst een gegeven, iets wat ze niet gezocht en ook niet ontlopen hadden: zo word je geboren, de enkele bekeerlingen uitgezonderd. Het is, zogezegd, een congenitale afwijking. Wat die dan verder inhoudt is onvoorspelbaar, onbepaalbaar. Maar heel weinig joden, meest afkomstig uit een streng vroom gezin, zien hun levenspad van horizon tot horizon in de rechte lijn van de orthodoxie. Voor de meesten is het een bochtig parcours, met kronkels, lussen en doodlopende zijwegen, waarop het einddoel maar niet in zicht komt.

Het tamelijk raadselachtige gegeven van de geboorte als jood wordt door nagenoeg alle respondenten opgevat

niet als een noodlot, niet als een vastliggende bestemming, maar als iets wat hun toelaat hun eigen levenskeuzes te maken. Het is voor haast allemaal vanzelfsprekend dat je als individu je eigen pad kunt kiezen: of je je als jood wel of niet zult manifesteren (kettinkje over het hemd, onder het hemd, of in de rommelkast); of je zionist zult worden of niet, naar Israël emigreren, daar blijven of terugkomen; of je nooit, eens per tien jaar, wekelijks, of dagelijks naar sjoel* gaat; het wordt allemaal gezien als iets wat een mens zelf beslist en bepaalt, naar eigen inzicht en voorkeur. Dat is helemaal niet typisch joods, maar typisch modern en westers, en ook voor die moderne westerse joden spreekt het vanzelf. Zelfs de enkele immigranten uit veel traditionelere samenlevingen, waar het levenspad eens en voor altijd lijkt vastgelegd, beseffen al snel na aankomst dat je hier je eigen koers kunt uitzetten en ze besluiten prompt om een andere richting in te slaan dan hun ouderlijk milieu had verordonneerd.

Er zijn drie bakens waarop de joden zich in dit boek in hun levenskeuzen oriënteren: God, Israël en de Shoah. Voor heel wat joden is de joodse godsdienst het voornaamste en het belangrijkste element van hun joods besef van identiteit. Ook wanneer de religie richtinggevend is, doet zich nog een eindeloze reeks van variaties voor, van een heel zware tot een lichtere, meer incidentele geloofsbelevens. En ook in de religieuze plaatsbepaling is het vanzelfsprekend dat individuele joden zelf beslissen hoe zij het hebben willen.

Het andere baken is dat van wenkend Israël, op drieduizend kilometer en drie à vier uur vliegen hiervandaan. De alia* is voor veruit de meesten al lang geen levensbeslissing meer, veel gespreksgenoten hebben een paar jaar van hun leven ginds gewoond en dan weer een kortere of

langere periode hier. Je moet dáár in je onderhoud kunnen voorzien en hier trouwens ook, maar dat lijkt de enige beperking voor het permanente zionistisch heen en weer. Er zijn er nog maar heel weinig voor wie het zionisme een levensdoel inhoudt en de alia een roeping. Dat was in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw nog wel anders. Israël is in veel opzichten een 'ervaring' geworden, een 'beleving'. Ook daarin zijn veel respondenten heel dubbelhartig. Enerzijds zien zij Israël als het land waar je omringd bent door uitsluitend joden (aan de Israëlische Arabieren kijk je blijkbaar gauw voorbij) en dat geeft hun een heel vertrouwd, een heel veilig gevoel, waarbij het minieme terroristische ongemak in het niet zinkt. Anderzijds wordt de Israëlische samenleving ook vaak beleefd als hard, ongenaakbaar, onverdraagzaam.

Bij veel respondenten is er een schroeirandje van twijfel aan de nederzettingenpolitiek van het huidige regime in Israël. Maar ook al maken ze bezwaar tegen het bezettingsbeleid, tegen de vestiging van kolonisten op de Westoever, het blijft bij 'loyale oppositie'. Een fundamentele afwijzing van Israël, een ontkenning van het bestaansrecht, komt vrijwel niet voor. Israël is een voldongen feit in de wereld. Er is overigens in deze verzameling van korte interviews weinig politieke opinie en discussie te vinden, het gaat vooral over eigen ervaringen, persoonlijke gevoelens en over de betrekkingen met naaste verwanten en vrienden, want vooral daarnaar heeft Ronit Palache gevraagd.

Het derde baken is er een waarvan de joden zich met-tertijd verwijderen: de Shoah. Elk jaar is het weer langer geleden en toch lijkt het soms ook wel alsof deze ramp, die mensen door mensen is aangedaan, juist steeds dichterbij komt. Misschien dat het pas met een zekere afstand in de tijd mogelijk wordt om opener over dat verleden te

denken en te praten. Voor de ouderen is er sprake van eigen lijden en rechtstreeks verlies, voor jongere generaties gaat het vooral om het respect voor de doden en om het ontzien van de ouders of grootouders, die zij niet in de steek willen laten in hun verdriet en ook niet teleurstellen door ongezeglijkheid, laat staan afvalligheid of assimilatie.

De band met het verleden van de vernietiging maakt hen ook heel alert op de tekenen des tijds – een constant afzoeken van de horizon op signalen van jodenhaat. Heel wat joden hebben vooral moeite met de kritiek van niet-joden op Israël. Als de toon wat al te enthousiast is horen ze daar al gauw bedekte vijandigheid in tegen de joden in het algemeen. Soms hebben ze daar gelijk in.

Er zijn eigenlijk geen joden die niet heel gevoelig zijn voor het immer ‘opkomende antisemitisme’. Antisemitische opmerkingen en incidenten worden dan al gauw opgevat als voorboden van een herlevend nazisme. En soms bekruipt de lezer het gevoel dat die preoccupatie met oplevend antisemitisme ook de functie heeft om de onderlinge banden onder joden te verstevigen: samen sterk in een vijandige wereld.

De familie is voor de meeste respondenten het eerste lijnsnetwerk, daar ligt de primaire loyaliteit, de belangrijkste investering van gevoelens en belangen. En ook al is keuzevrijheid de hoogste waarde, je familie kies je niet uit, je kiest ervóór. Daar is voor de meeste gespreksgenoten geen ontkomen aan. Uiteraard is de religie een familieaangelegenheid. Je komt toch het eerst terecht in de geloofsgemeenschap waar je ouders toe behoren. Maar heel veel respondenten zoeken zich vandaar een eigen weg. Ook de zionistische bewegingen voltrekken zich langs lijnen van verwantschap en – in mindere mate – van kennissenkring.

De meesten hebben altijd nog wel een ouder, een kind, een neefje, een verre oudoom in Israël en die dient als handvat om de grote zwaai te maken.

Het zou belangwekkend zijn om te kijken naar de patronen van geloof, bekering en geloofsafval in de Marokkaanse, Turkse, en Surinaamse gemeenschap in Nederland. Mijn vermoeden is dat de trends dezelfde kant op gaan, maar in mindere of meerdere mate. De voortschrijdende (maar nogal discrete) secularisatie, de tegenbeweging onder een minderheid naar een intensere en vaak individuelere geloofsbeleving, het heen en weer tussen land van herkomst en land van aankomst, dat alles komt onder joden net als onder andere minderheden in Nederland voor. Ook de grote gevoeligheid voor krenkingen van eigen religieuze en etnische gevoelens is er bij die anderen niet minder om.

Mijn moeder vertelde me dat ik als zevenjarige eens thuiskwam met de melding dat klasgenootjes hadden beweerd dat joden slechte mensen waren.

‘Maar dat kan niet,’ zei ik, ‘want ik ben joods.’

Laten we het daar maar op houden.